

РІШЕННЯ СУДУ, ПРИЙНЯТІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАННЯ ПРОКУРОРА ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Пастух А. Є.

У науковій статті пропонується розглянути, які результати розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження, а також види рішень суду за результатами розгляду такого клопотання, яке скеровано до суду прокурором, за наявності встановлених обставин звільнення від кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування, чи регламентовано в чинному КПК України алгоритм дій суду під час розгляду вказаного клопотання судом.

Крім того, у згаданій праці висвітлено наявні в науковій спільноті думки щодо цього, висвітлено позицію автора щодо вказаних думок, а також викладено власне бачення автора.

До того ж у цьому дослідженні пропонується дослідити, які рішення ухвалюють суди за результатами розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності, їх законність.

Також висвітлено прогалини КПК України, з якими зустрічаються на практиці учасники провадження у процесі розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності.

Зокрема, у процесі дослідження встановлено, чи правомірно судді під час постановленні ухвал про закриття кримінального провадження, у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності, зазначають про винуватість чи невинуватість особи.

До того ж у роботі розглянуто, на думку автора, правильний алгоритм дій суду в ситуації, коли потерпілий заперечує проти клопотання щодо звільнення від кримінальної відповідальності.

Окрім цього, розглянуто виходи із ситуації, коли на стадії підготовчого провадження потерпілий не згодний із клопотанням прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності, у зв'язку із хибною, на його думку, кваліфікацією дій обвинуваченого, та чи вправі суд за таких обставин безпосередньо досліджувати зібрані у процесі досудового розслідування докази обвинувачення.

Та найголовніше, у статті запропоновано зміни до чинного КПК України, з метою усунення прогалин останнього, які наявні під час розгляду вказаного вище клопотання.

Ключові слова: підготовче провадження, ухвала, вирок, звільнення, кримінальна відповідальність, клопотання.

В научной статье предлагается рассмотреть какие результаты рассмотрения ходатайства прокурора об освобождении от уголовной ответственности на стадии предварительного производства, а также виды решений суда по результатам рассмотрения такого ходатайства, которое направлено в суд прокурором, при наличии установленных обстоятельств освобождения от уголовной ответственности на стадии предварительного расследования, или регламентировано в действующем УПК Украины алгоритм действий суда при рассмотрении указанного ходатайства судом.

Помимо прочего, в упомянутой работе освещены имеющиеся в научном сообществе мнения по данному поводу, освещены позицию автора относительно указанных мыслей, а также изложены своё видение автора.

Среди прочего, в данном исследовании предлагается исследовать, какие решения принимают суды по результатам рассмотрения ходатайства прокурора об освобождении от уголовной ответственности, их законность.

Также освещены пробелы УПК Украины, с которыми сталкиваются на практике участники производства в ходе рассмотрения ходатайства прокурора об освобождении от уголовной ответственности.

В частности, в ходе исследования установлено, правомерно ли судьи при вынесении постановлений о закрытии уголовного производства в связи с освобождением от уголовной ответственности, отмечают о виновности или невиновности лица.

Среди прочего, в указанной работе рассмотрен, по мнению автора, правильный алгоритм действий суда при ситуации, когда потерпевший возражает против ходатайства об освобождении от уголовной ответственности.

Кроме этого, рассмотрены выходы из ситуации, когда на стадии подготовительного производства

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

потерпевший не согласен с ходатайством прокурора об освобождении от уголовной ответственности, в связи с неверной, по его мнению, квалификации действий обвиняемого, и имеет ли право суд при таких обстоятельствах непосредственно исследовать собранные в ходе досудебного расследования доказательства обвинения.

И самое главное, в статье предложены изменения в действующий УПК Украины, с целью устранения пробелов последнего, имеющиеся при рассмотрении указанного выше ходатайства.

Ключевые слова: подготовительное производство, определение, приговор, увольнение, уголовная ответственность, ходатайство.

Pastukh A. E. The decisions of the court on the results of consideration of the prosecutor's request for release from criminal liability at the stage of preparatory proceedings

This research proposes to consider the results of the prosecutor's request for release from criminal liability at the stage of preparatory proceedings, as well as the types of court decisions based on the results of such request, sent to the court by the prosecutor, in the presence of established circumstances of release from criminal liability at the pre-trial investigation, whether the current Criminal procedure law of Ukraine regulates the algorithm of actions of the court during the consideration of the specified request by the court.

Among other things, the mentioned work highlights the available opinions in the scientific community on this issue, highlights the position of the author in relation to these opinions, as well as sets out the author's own vision.

Inter alia, this research proposes to analyse what decisions are made by the courts based on the results of the prosecutor's request for release from criminal liability, their legality.

Also, we mentioned the gaps of the Criminal procedure law of Ukraine, which are encountered in practice by the participants in the proceedings during the consideration of the prosecutor's request for release from criminal liability.

In particular, the research established whether it is lawful for judges to indicate the guilt or innocence of a person when ruling on the closure of criminal proceedings in connection with the release from criminal liability.

Among other things, this study considers, according to the author opinion, the correct algorithm of court actions in a situation where the victim objects to request for release from criminal liability.

In addition, the ways out of the situation when at the stage of preparatory proceedings the victim does not agree with the prosecutor's request for release from criminal liability, due to the incorrect, in his opinion, qualification of the accused's actions, and whether the court has the right to directly investigate during the pre-trial investigation of the prosecution's evidence.

And, most importantly, the research proposes changes to the current Criminal procedure law of Ukraine, in order to eliminate the gaps in it, which are available during the consideration of the mentioned prosecutor's request.

Key words: preparatory proceedings, decision, sentence, dismissal, criminal liability, request.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблематика розгляду питання порядку розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження, а також видів рішень суду за результатами розгляду такого клопотання, яке скеровано до суду прокурором, за наявності встановлених обставин звільнення від кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування, полягає у відсутності, в чинному КПК України чіткого алгоритму дій суду під час розгляду вказаного клопотання судом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розгляду судом клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження неодноразово ставали предметом наукових досліджень таких учених: Ю.В. Баулін, Т.О. Гончар, О.С. Козак, М.О. Красій, А.В. Лапкін, С.В. Сахнюк, І.А. Тітко та інших. Варто зазначити, що роботи названих науковців мають вагому наукову та практичну цінність, однак у вказаній статті пропонується розглянути, які рішення приймають суди на стадії підготовчого провадження за результати розгляду клопотання, скерованого до суду прокурором, про звільнення від кримінальної відповідальності.

Метою статті є визначення порядку розгляду клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності на стадії підготовчого провадження, а також установа, які рішення ухвалює суд за результатами розгляду такого клопотання, яке скеровано до суду прокурором, за наявності встановлених обставин звільнення від кримінальної відповідальності на стадії досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. На думку Т.О. Гончара, інститут звільнення від кримінальної відповідальності є проявом компромісу з боку держави, він сприяє реалізації принципів гуманізму та економії заходів кримінальної репресії [7, с. 24-25].

М.О. Красій зазначає, що сучасне законодавство шляхом звільнення від кримінальної відповідальності має на меті зниження рівня злочинності у країні, зменшивши водночас обсяг кримінальної репресії щодо особи, котра вчинила суспільно-небезпечне діяння вперше, яке містить склад

злочину невеликої та середньої тяжкості, крім корупційних злочинів [8, с. 143].

Безпосереднє ж визначення поняття звільнення від кримінальної відповідальності наведено лише в Постанові Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», згідно з якою вбачається, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України в порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України [3].

Водночас у науковій літературі точаться суперечки щодо конституційності інституту звільнення від кримінальної відповідальності, яка полягає в тому, що для застосування звільнення особи від кримінальної відповідальності, відповідно до чинного законодавства, потрібно встановити, що ця особа вчинила злочин, тобто сам факт звільнення особи від кримінальної відповідальності свідчить про визнання особи винуватою й вимагає відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України винесення обвинувального вироку суду.

Протилежної думки дотримується Ю.В. Баулін, зазначаючи, що жоден зі складників презумпції невинуватості під час звільненні від кримінальної відповідальності не страждає [6, с. 197-198].

Схожої думки притримується С.В. Сахнюк, який зазначає, що встановлення факту вчинення особою лише суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, може здійснюватись як обвинувальним вироком, так і ухвалою суду, а тому жодних протиріч із ч. 1 ст. 62 Конституції України в такому разі немає, оскільки встановлення факту вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, само собою не обмежує конституційних прав та свобод людини. За таких обставин автор пропонує внести зміни в ч. 1 ст. 44 КК України та викласти її так: «Особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить склад злочину, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених цим кодексом» [10, с. 280].

Однак суди, ухвалюючи свої рішення, різняться у своїх позиціях та, повною мірою недотримуючись вимог законодавства в ухвалі про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кри-

мінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України, зазначають, що обвинувачений вчинив злочин.

Так, ухвалою Червоноградського міського суду Львівської області від 08.12.2015 у справі № 459/2752/15-к зазначено, що обвинувачений учинив злочин [11].

Такі твердження в ухвалі суду про звільнення від кримінальної відповідальності не відповідають змісту п. 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, згідно з якою, кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [1]. Аналогічна позиція закріплена у ст. 62 Конституції України.

У справі «Грабчук проти України» Європейський суд із прав людини визнав порушення ч. 2 ст. 6 Конвенції (презумпція невинуватості) та наголосив, що, закриваючи провадження в суді за строками давності, суд не повинен висловлюватись у термінах, які не залишають сумніву щодо погляду на те, що заявниця вчинила злочин. Зокрема, в рішенні від 4 грудня 2000 року слідчий використав такі слова: в діях [заявниці] є склад злочину та моменту, коли [заявниця] вчинила злочин, а суд зазначив, що в діяннях заявниці вбачаються ознаки злочину, передбаченого ст. 167 КК України. Такі твердження суперечать презумпції невинуватості, а тому дії українського суду ЄСПЛ визнав такими, що порушують Конвенцію з прав людини [4].

За таких умов, Європейський суд із прав людини висловив однозначну позицію про недопустимість зазначення в ухвалі суду про звільнення від кримінальної відповідальності, висловлювань про винність особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до вимог п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України в підготовчому судовому засіданні суд має право закрити провадження у разі встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 частини першої або частиною 2-ю ст. 284 цього Кодексу [2].

Верховний суд України в «Аналізі судової практики застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності» зазначив, що скеровані до суду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд розглядає в підготовчому судовому засіданні, судові рішення щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності й закриття кримінального провадження постановляються у формі ухвали.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Водночас суд, залежно від обставин, керується ст.ст.12, 44, 49 КК України, ст.ст.91, 283-288, 314, 315, 349, 350, 368-372 КПК України [13].

Такої ж думки дотримуються інші науковці, зазначаючи, що рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд ухвалює не у процесі судового розгляду, а під час підготовчого засідання (п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України) [5, с. 488].

Однак повною мірою погодитись із вказаними твердженнями не можна, оскільки постає питання, що робити в тій ситуації, коли обвинувачений підтримує клопотання прокурора про звільнення, а потерпілий на погоджується з ним, із мотивів хибної кваліфікації, вказуючи, що обвинувачений учинив більш тяжкий злочин, кваліфікуючи який, не дозволено звернутись до суду із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, чи з інших підстав.

За таких обставин виникає ситуація, коли суд фактично під час підготовчого провадження не має права допитувати свідків та інших учасників, а також досліджувати докази, щоб переконатись чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого, що в сукупності належать до перевірки клопотання на дотримання вимог КПК України, а не винуватості чи невинуватості обвинуваченого.

У такому разі було б доцільнішим за результатами підготовчого засідання виносити ухвалу про призначення такого клопотання до судового розгляду, у процесі якого, відповідно до вимог КПК України, після дослідження всіх доказів та обставин можна дійти до переконання, що таке клопотання підлягає до задоволення.

Аналогічну позицію також підтримував Апеляційний суд Львівської області, який 28.01.2016 постановив ухвалу у справі №459/2752/15-к, де зазначив, що органом досудового розслідування дії ОСОБА_2 кваліфіковані за ст. 124 КК України як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони, що є злочином невеликої тяжкості, за який передбачено покарання у вигляді обмеження волі.

У суді першої інстанції та в апеляційному суді потерпілий ОСОБА_4, вважаючи таку кваліфікацію неправильною, наполягає на наявності в діях ОСОБА_2 складу тяжкого злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України.

Із матеріалів провадження вбачається, що в суді першої інстанції під час розгляду клопотання були допитані лише ОСОБА_2 й потерпілий

ОСОБА_4, водночас інші докази, на які посилався прокурор у своєму клопотанні, в суді не досліджувались.

Постановляючи ухвалу, суд першої інстанції не дав оцінки показанням ОСОБА_2 та потерпілого ОСОБА_4 (які істотно різняться між собою), не навів в ухвалі належного обґрунтування та мотивів ухваленого рішення й таким чином не перевіряв обґрунтованості клопотання прокурора (зокрема і щодо правильності кваліфікації дій ОСОБА_2, зважаючи на позицію потерпілого), а, відповідно, дійшов передчасного висновку про наявність передбачених законом підстав для звільнення ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності та закриття кримінального провадження.

Оскільки судове рішення про звільнення ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України ухвалене на неповно з'ясованих обставинах і не містить належних, достатніх мотивів та підстав його ухвалення, тобто є необґрунтованим і невмотивованим, воно судом апеляційної інстанції скасовано із призначенням у суді першої інстанції нового розгляду.

А також Апеляційний суд зазначив, що у зв'язку із цим докази потерпілого щодо кваліфікації дій ОСОБА_2 підлягають ретельній перевірці у процесі судового розгляду [12].

Водночас погоджуємось із думкою А.В. Лапкіна, який зазначає, що роль прокурора у кримінальному провадженні зі звільнення особи від кримінальної відповідальності визначається покладенням на прокурора повноважень із притягнення до кримінальної відповідальності (кримінальному переслідуванню) винної у вчиненні кримінального правопорушення особи, в межах реалізації яких прокурор обирає пов'язані з гуманізацією кримінального правосуддя й необхідністю процесуальної економії альтернативи загальному порядку кримінального провадження [9, с. 139].

За таких обставин законодавець наділяє процесуального керівника виключним правом установа на досудовому розслідуванні підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності та з подальшим зверненням до суду з відповідним клопотанням, тобто надає повноважень прокурору перевірити суперечні обставини на стадії підготовчого провадження, щоб суд не витрачав процесуального часу на такі дії.

Висновки. З урахуванням наведеного вбачається, що, відповідно до вимог ст. 287 КПК України, до клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності не передбачено додавання інших документів, крім письмової

згоди особи на звільнення від кримінальної відповідальності, що позбавляє суд належним чином перевірити клопотання на дотримання вимог КПК України, зокрема, між іншим, на правильність кваліфікації, що впливає на законність звернення прокурором із таким клопотанням.

На підставі наведеного вище пропонується внести зміни в чинний КПК України, де чітко викласти порядок дій суду, яким чином він може перевіряти клопотання на дотримання вимог КПК України, чи витребувати у прокурора документи для їх дослідження в судовому засіданні, викликати та допитувати свідків чи призначити судовий розгляд, у процесі якого безпосередньо перевіряти клопотання на відповідність його вимогам КПК України шляхом проведення зазначених дій.

Література

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI: *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005, «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Грабчук проти України», Заява № 8599/02 від 21.09.2006. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_118#Text.
5. Кримінальний процес. Підручник / В.Я. Тацій, Ю.М. Грошевий, І.А. Тітко ; за редакцією В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право. 2013. 824 с.

6. Баулін Ю.В. «Звільнення від кримінальної відповідальності». *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 197-198.

7. Гончар Т.О. «Звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування: поняття та співвідношення інститутів». *Серія Право*. Випуск 27. Том. 3, С. 24-25.

8. Красій М.О. «Звільнення від кримінальної відповідальності як основа у кримінальному кодексі України і процедура в кримінальному процесуальному кодексі України». *Национальный юридический журнал: Теория и практика*. Aprilie. 2016. С. 143. Електронний ресурс: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/2/part_2/31.pdf.

9. Лапкін А.В. «Участь прокурора у кримінальному провадженні зі звільненням особи від кримінальної відповідальності». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 139.

10. Сахнюк С.В. «Юридична природа звільнення від кримінальної відповідальності». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 280.

11. Ухвала Червоноградського міського суду Львівської області від 08.12.2015 у справі № 459/2752/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень: Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54162471>.

12. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 28.01.2016 у справі № 459/2752/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. Електронний ресурс: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55358500>.

13. Закон і Бізнес. Випуск № 18 (1264). «Коли час амнітує злочин». Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/123394-vsuv_proanalizuvav_praktiku_schodo_zvzlennya_vid_vidpovidaln.html.

Пастух А. Є.,
начальник

Сокальського відділу Червоноградської місцевої прокуратури Львівської області